

PAMÁTKOVÉ AKTUALITY

Nově prohlášené nemovité kulturní památky v letech 2009–2010

Nájemní dům čp. 98 – Praha 1-Josefov, Pařížská 17, Červená 6

Činžovní dům s obchodním přízemím a byty v patrech byl postaven podle plánu arch. Richarda Klenky z Vlastimilů a arch. Františka Weyra v roce 1907. Rozsáhlá nárožní stavba zaujme mnohotvárným řešením uličních průčelí s mohutnou věží či otevřenými arkádami druhého patra při zaobleném nároží. Jde o vynikající doklad architektury reprezentačního honosného domu z období vrcholné secese, s výraznými prvky historismu, se vzácně dochovaným souborem vysoce kvalitních prvků architektonického, truhlářského i umělecko-řemeslného vybavení interiéru. Dům byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 15. 9. 2009 a zapsán do Ústředního seznamu kulturních památek (ÚSKP) pod r. č. 103791 (obr. 1).

Dům čp. 928 s obchodem „Železářství a stavební kování Koula a syn“ – Praha 1-Staré Město, Dušní 1, Dlouhá 1

V prosinci 1899 vypracoval stavitel a majitel objektu Emanuel Dvořák situační plán pro stavbu nového domu v asanačním obvodu, v lednu 1900 vznikl plán novostavby a v listopadu téhož roku byla stavba povolena. Později jsou doložené drobné úpravy (roku 1905 výtah, 1916 oprava fasády). Obchod v přízemí a suterénu do Dušní ulice byl v roce 1937 upraven pro potřeby prodejny „Železářství a stavební kování Koula a syn“, která v místě funguje dodnes. Zařízení obchodu je vzácně uchováno ve zcela intaktní podobě a dosud slouží původnímu účelu. Mimo jiné se zde dochovala vertikální komunikace mezi skladem v suterénu a prodejnou v přízemí, ať už se jedná o železný nákladní výtah vyrobený firmou Českomoravská Kolben-Daněk, či kovové vřetenové schodiště.

Jedná se o architektonicky pozoruhodný objekt z období pozdního historismu s novobarokními a secesními prvky, dokládající svým řešením a množstvím dochovaných umělecko-řemeslných detailů vysokou úroveň a variabilitu pražského činžovního domu doby kolem 1900. Dům byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 10. 11. 2009 a zapsán do ÚSKP pod r. č. 103769. Samostatně je evidováno movité vybavení obchodu (obr. 2).

Pomník sanitářům padlým v 1. světové válce – Praha 2-Nové Město, na nádvoří areálu Všeobecné fakultní nemocnice v Praze čp. 504, Karlovo náměstí 36

Tematicky zajímavý a sochařsky kvalitně zpracovaný pomník obětem první světové války je citlivě vkomponován do nádvoří bývalé jezuitské koleje u kostela sv. Ignáce, pozdější nemocnice. Sestává z kašny, obelisku, dvou křídel s tabulkami se jmény padlých a ze dvou soch – sanitáře a ženské alegorické postavy. Pomník byl vytvořen z pískovcových bloků, omítaného zdiva a litinových prvků. Vznikl krátce po roce 1918, údajně je dílem sochařů Josefa Fojtíka a Josefa Vály. Pomník byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 15. 3. 2010 a je evidován v rámci areálu bývalé novoměstské jezuitské koleje pod r. č. ÚSKP 47331/1-1222 (obr. 3).

Nájemní dům čp. 564 – Praha 2-Nové Město, Žitná 14

Starší obytný dům na středověké parcele se zahradou a drobným domkem v rozsáhlé zahradě, zvaný Bílý lev nebo U Pilátů, byl v roce 1861 přestavěn podle plánů stavitele Liebla na nájemní dům s historizující fasádou, výrazně upravenou ve třetí čtvrtině 19. století v novorenesančním stylu. V roce 1865 byla přistavěna po levé a pravé straně dvora dvoupatrová křídla, zadní křídlo včetně skleníku ve 2. dvoře a ohradní zdi bylo postaveno v letech 1871–1872 stavitelem Antonínem Jaurisem. V roce 1924 architekt František Korecký zvýšil uliční budovu o patro a upravil 3. podlaží, ve druhém dvoře postavil jednopatrové křídlo.

V průčelí 1. patra je v ose vsazena busta s pamětní deskou Antonína Dvořáka, dílo Otakara Španíla z roku 1927. V úrovni 3. patra jsou osazeny další dvě pamětní desky věnované malíři Jaroslavu Věšínovi a sochaři Josefu Mařátkovi, v hlavní ose jsou doplněny štukovým reliéfem s atributy umění. Dům je spojen především s pobytem skladatele Antonína Dvořáka, který zde v bytě v prvním patře prožil téměř 24 let, od r. 1877 do svého úmrtí 1. 5. 1904. Spolu s venkovským sídlem

Obr. 1. Praha 1-Josefov, nájemní dům, čp. 98 (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2008).

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, nájemní dům s obchodem „Koula a syn“, čp. 928. Celkový pohled (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2005).

Obr. 3. Praha 2-Nové Město, pomník sanitářům padlým v 1. světové válce, při čp. 504 (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2005).

Obr. 4. Praha 2-Nové Město, čp. 564, nájemní dům U Bílého lva, dům spjatý s pobytem Antonína Dvořáka. **A)** Uliční fasáda do Žitné ulice (foto Petr Vaňous, červen 2010, NPÚ HMP). **B)** Orientační plán areálu (vytvořil Vratislav Nový, 2010).

za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 22. 3. 2010 a zapsán do ÚSKP pod r. č. 104053. Objekt včetně dvorních křídel je dlouhodobě ve velmi špatném stavu (obr. 4).

Socha sv. Jana Nepomuckého – Praha 3-Žižkov, na pozemku parc. č. 1236 ve dvoře čp. 1841, Krásova 4

Pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z pol. 19. století je druhotně umístěná ve zděné nise, přistavěné k obvodové zdi dvora nájemního domu. Nika vznikla v roce 1930 při výstavbě současného nájemního domu čp. 1841. Po stranách sochy jsou dvě kamenné konzoly, rovněž sekundárně umístěné. Socha s kamenickými prvky byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 30. 12. 2008 (nabylo právní moci 30. 1. 2009) a zapsána do ÚSKP pod r. č. 103479 (obr. 5).

Obr. 5. Praha 3-Žižkov, socha sv. Jana Nepomuckého, ve dvoře domu čp. 1841 (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto P Cibulová, 2005).

Kostel sv. Františka z Assisi – Praha 4-Krč, U Habrovky

Dřevěný kostel sv. Františka z Assisi, postavený ve válečné době jako pouhé provizorium, patří k méně známým pražským církevním stavbám. Jedná se o neorientovaný objekt na obdélném půdoryse s vysokou sedlovou střechou. Nad presbytářem vystupuje nad hřeben střechy drobná zvonice. Hlavní loď je dřevěná na podezdívce, ke štítovým stěnám přiléhají nižší zděné části jižní sakristie a severní předsíně. V interiéru kostela zaujme úsporné a zároveň architektonicky působivé řešení prostoru s vtaženými podporami a plošným výtvarným řešením závěrové stěny. Plochy vysoko do krovu prostupujícího stropu i boční stěny mají dřevěný obklad z lícovaných prken. Vlastní stavba (mimo přípravné práce) proběhla v pouhých čtrnácti dnech před Vánocemi 1941. Autorsky je kostel spojen se dvěma jmény. Skicu Jaroslava Čermáka upravil podle připomínek Plánovací komise architekt Emanuel Hruška. Dílčí úpravy byly provedeny v poválečném období podle návrhu architekta Vladimíra (?) Hladíka. Kostel je jednou z mála realizovaných církevních staveb z období druhé světové války, kdy protektorátní úřady nepovolovaly stavby zděné z důvodu úspory cementu a cihel pro vojenské stavby. Bylo obtížné získat povolení i vzhledem k církevnímu charakteru stavby. Z těchto důvodů vznikla převážně dřevěná stavba, realizovaná zčásti svépomocí a financovaná z prostředků farníků sdružených v Kostelním spolku. Skromnými prostředky se podařilo realizovat architektonicky kvalitní dílo, které prostotou a jednoduchostí tvarů stojí poněkud stranou hlavních slohových proudů své doby a v kontextu domácí architektury představuje určité specifikum. Kostel byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 3. 9. 2010 a zapsán do ÚSKP pod r. č. 104103 (obr. 6).

Obr. 6. Praha 4-Krč, kostel sv. Františka z Assisi. Pohled od severovýchodu (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2005).

Budova bývalé továrny J. Walter a spol. – Praha 5-Jinonice, čp. 329, Jinonická 110, Klikatá 1, Na Hutmance

Šestipodlažní podsklepená budova na obdélném půdoryse s ustupujícím posledním patrem a plochou střechou je umístěna v jihozápadní části bývalého továrního areálu. Jinonická továrna Walter byla založena již v roce 1912, ovšem k výraznému výrobnímu i stavebnímu rozvoji došlo v období meziválečném i v letech válečných. Budova čp. 329 byla postavena roku 1929 podle projektu arch. Františka Baroše (projekt datován 1928) a sloužila jako montážní,

výrobní a skladovací objekt. Vyráběly se zde osobní a nákladní automobily, letecké motory aj. Ve 30. letech byla část budovy upravena pro potřeby administrativy. K objektu přiléhala další křídla, v nedávné době demolovaná. Tvar dochované budovy vyplývá v intencích funkcionalismu z jejího funkčního využití. Určujícím prvkem tvarosloví je železobetonový skelet s obdélnými poli na pravidelném rastru 4 x 4, který tvoří osmiboké sloupy s hřibovitými hlavicemi a ploché stropy. Tvar sloupových hlavic se propisuje na fasádu ve tvaru okenních otvorů. Vertikální komunikace (schodiště a nákladní výtah) vystupují ve tvaru dvou kubusů nad rovinu střechy.

Dochovaná montážní budova čp. 329 je kvalitním dokladem úrovně průmyslové architektury meziválečného období. Připravuje se proměna celé lokality na obytnou zónu.

Podnět k prohlášení podalo v roce 2008 občanské sdružení Měchurka. Uvedená budova byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 31. 7. 2009 a zapsána do ÚSKP pod r. č. 103726 (obr. 7).

Vila – Praha 5-Smíchov, čp. 1088, U Nikolajky 31

Architektonicky hodnotná secesní vila uprostřed zahrady je situována v pohledově dominantním postavení v rámci okolní vilové zástavby Smíchova z téže doby. Umístění v prudkém kopci dodává fasádě na monumentálním účinku, navíc se zde uplatňují rysy Wagnerovské školy s dekorem, tvořící v duchu počínající moderny v zásadě samostatný a na architektonické hmotě stavby relativně nezávislý systém. Dům je vynikajícím dokladem secesní obytné architektury, dochovaným v interiéru takřka intaktně, včetně původní dispozice a řady umělecko-řemeslných prvků. Vila spolu s oplocením a terénními úpravami pozemku byla postavena podle projektu architekta Aloise Kordy z roku 1904. K mladším dílčím změnám došlo v 80. a 90. letech 20. století; jedná se zejména o úpravu opěrné zdi při ulici, zřízení garáže a adaptace suterénních místností na lékařskou ordinaci. Od architekta Kordy pochází i sousední vila Helenka (čp. 1078), která je již od roku 2001 prohlášenou kulturní památkou (r. č. ÚSKP 47338/1-2279), a na jejíž parcelu areál vily čp. 1088 bezprostředně navazuje.

Vila čp. 1088 s oplocením a pozemkem parc. č. 2405/1 byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 1. 10. 2009 a zapsána do ÚSKP pod r. č. 103749. Zapsání této nové kulturní památky je dnes poměrně vzácným pozitivním příkladem, kdy podnět k prohlášení podali samotní vlastníci objektu (obr. 8).

Rothmayerova vila – Praha 6-Břevnov, čp. 896, U Páté baterie 50

Vilu čp. 896 si v Břevnově podle svého projektu pro vlastní rodinu postavil v letech 1928–1929 architekt Otto Rothmayer, žák a spolupracovník Josipa Plečnika. Stavebník navrhl nejen samotnou stavbu vily, ale také řešení zahrady, oplocení a v interiéru i většinu mobiliáře. Na zařízení interiéru se podílela jeho manželka, textilní výtvarnice Božena Horneková-Rothmayerová. Dům má polozapuštěný suterén, mírně vyvýšené přízemí, patro a pochozí terasu na ploché střeše. Hmotu domu tvoří jednoduchý kubický objekt na obdélném půdorysu, k němuž je v ose severního průčelí připojen schodišťový válec, vystupující spolu s drobnou hranolovou stavbou vstupní místnosti nad úroveň střešní terasy. Interiéry mají jednoduchou trojdílnou dispozici. Vybavení vily je velmi prosté a účelné, tvoří vzácnou jednotu s architekturou a dokládá způsob života intelektuální rodiny bez zbytečného přepychu, přijímající pravidelně významné osobnosti naší kultury. Jde o vynikající doklad tvorby předního představitele české moderní architektury meziválečného období, je zde patrná klasicizující tendence, vlastní Plečnikově i Rothmayerově tvorbě. Monumentalita je vyjádřena skromnými a organicky funkčními prvky. Prostá funkčnost spolu s použitými ušlechtilými materiály, jednoduché až archetypální tvary, přehledná vnitřní dispozice – to vše vyniká nad rámec obvyklé architektonické tvorby. Nedílnou součástí architektury vily je zahrada a její kompozice včetně původního oplocení. Pozoruhodná je rovněž spojitost s dílem dalšího významného českého umělce, fotografa Josefa Sudka, který v prostředí zdejší „pohádkové zahrádky“ vytvořil část svých fotografických cyklů.

Podnět k prohlášení vzešel z Ústavu památkové péče a renovací Fakulty architektury Českého vysokého učení technického v Praze. Vila se zahradou s bazénkem a oplocením byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 29. 6. 2010 a zapsána do ÚSKP pod r. č. 104019. Prohlášeno bylo také vybrané původní mobiliární zařízení, které je evidováno samostatně. Vila by měla být zpřístupněna veřejnosti (obr. 9).

Obr. 7. Praha 5-Jinonice, budova bývalé továrny Walter, čp. 329. Pohled od jihu (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2008).

Obr. 8. Praha 5-Smíchov, vila od arch. Aloise Kordy, čp. 1088 (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto Z. Mladá, 2008, NPÚ HMP).

Obr. 9. Praha 6-Břevnov, Rothmayerova vila, čp. 896. Pohled z ulice od jihovýchodu (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2007).

Obr. 10. Praha 6-Bubeneč, most bývalé polní dráhy v areálu kanalizační čistírny čp. 199, Papírenská 6. Dobová fotografie, 30. léta 20. stol. (© Ekotechnické muzeum, Praha).

Most bývalé polní dráhy – Praha 6-Bubeneč v areálu kanalizační čistírny čp. 199, Papírenská 6

Most se nachází v areálu staré kanalizační čistírny, která je od roku 2010 národní kulturní památkou. Spojuje vlastní čističku a stavby podzemních nádrží na levém břehu Vltavy s Císařským ostrovem přes Podbabský kanál. Most je tvořen jednoduchou příhradovou konstrukcí s vrchním obloukem rozponu 34 m a šířky dosahující 3 m, uloženou na kamenných pilířích z kyklopského zdiva, na temeni krytého pískovcovými kvádry. Byl postaven v roce 1902 a sloužil spojení čističky s kalovými poli, skládkami vytěžených nečistot a dalšími provozními objekty nové čističky na Císařském ostrově. Kaly se odvážely přes most úzkokolejnou železnici. V roce 1946 byla na návodní stranu přimontována lávka pro pěší a v roce 1967 obdržela jízdní dráha živičnou vozovku pro automobily, protože polní dráha již nebyla perspektivní. Pod živičným povrchem je však dochováno původní kolejivo rozponu 700 mm.

Most byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 14. 6. 2010 a je evidován v ÚSKP pod společným r. č. celého areálu čistírny 11886/1-2148 (obr. 10). Orientační plán celého areálu byl vydán ve Staleté Praze XXVI, 2010, č. 1, 148.

Bývalý jezuitský dvůr – Praha 6-Přední Kopanina čp. 1, 29 a 30 s pozemky, Hokešovo nám., K Tuchoměřicům

Soubor budov bývalého jezuitského dvora, založeného asi ve 2. polovině 17. století, s pozdějšími hospodářskými budovami a přístavbami z 18., 19. a 20. století, je situován ve středu obce. Nejstarší část tvoří hlavní patrová budova se sedlovou střechou (dnešní čp. 1 a čp. 30) na protáhlém obdélném půdoryse, orientovaná podél tradiční komunikace. Uprostřed hlavního severního průčelí při ulici K Tuchoměřicům je umístěn klenutý průjezd do dvora s kamenným portálem. Sklepení pod čp. 30 zasahující i pod čp. 1 a čp. 29, je pravděpodobně pozůstatkem pásu budov původní tvrze. Objekt čp. 30 byl v nedávné době opravován, uchovalo se však mnoho původních prvků a konstrukcí. Především dvorní průčelí doznalo značných změn, základní hmota ale byla respektována. Mnohem razantnější přestavbou prošel již v první polovině 20. století východní objekt čp. 1. Změněn byl vzhled obou průčelí, přístavba patra ve 40. letech navázala na sousední objekt a pravděpodobně rekonstruovala původní výšku budovy. V přízemí jsou uchovány plac-

kové a valené klenby. Ve své historické a hmotově kompoziční provázanosti tvoří čp. 1 a čp. 30 dosud nedílný celek. Západněji situovaná patrová budova čp. 29 se sedlovou střechou pochází patrně z 18. století a původně sloužila pravděpodobně jako hospodářský objekt s chlévy a sýpkou. K severní štítové stěně přiléhá kaple sv. Marty a Ludmily, která je společně s rotundou sv. Maří Magdalény již zapsanou kulturní památkou

Obr. 11. Praha 6-Přední Kopanina, bývalý jezuitský dvůr. **A)** Pohled od severu z ulice K Tuchoměřicům, vlevo průjezd domu čp. 30, vpravo před štítem objektu čp. 29 je kaple sv. Marty a Ludmily (foto K. Fink, 2007). **B)** Orientační plán areálu (vytvořil V. Nový, 2010).

r. č. ÚSKP 41193/1-1946. Dosud nebyl pro areál bývalého jezuitského dvora zpracován podrobný stavebně historický průzkum, který by blíže specifikoval chronologii stavebního vývoje. Soubor budov bývalého jezuitského dvora je výraznou pohledovou dominantou obce a společně s románskou rotundou sv. Maří Magdalény a kaplí sv. Marty a Ludmily z poč. 18. století tvoří urbanistický celek, jehož kořeny sahají až ke středověkému osídlení.

Část areálu jezuitského dvora v rozsahu budov čp. 1, čp. 30, čp. 29 s pozemky parc. č. 3, 11, 25/2, 27/1 byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 20. 7. 2009 a zapsána do ÚSKP pod r. č. 103680 (obr. 11).

Hospodářský dvůr – Praha-Vinoř, čp. 37, 127, 128, 129, 144, Vinořské náměstí, Praha 19

Bývalý vrchnostenský dvůr tvořil hospodářské zázemí zámku Vinoř. Rozsáhlý obdélný areál v jihozápadní linii sousedí se zámeckým parkem a budovami zámku, protějščí severovýchodní linie

se obrací do centrálního prostoru obce – Vnořského náměstí. Za kulturní památku byly prohlášeny pouze vybrané nejstarší části dvora, pocházející převážně z doby jeho založení v 18. století. Prohlášený soubor sestává z ohradní zdi s bránou, budov čp. 37, 127, 128, 129, 144 a objektu sýpky. Přízemní protáhlá stavba podél severozápadní strany dvora má kratší průčelí, je ukončena výrazně tvarovanými štíty (objekt byl dodatečně rozdělen na samostatná čp. 127, 128, 129, 144). Rovněž přízemní protáhlá budova čp. 37 je situována podél Vnořského náměstí. Interiéry jsou zaklenuty plackovými a valenými klenbami. Mezi oběma uvedenými stavbami je umístěna vstupní brána s úsekem zdi, která společně se štíty budov tvoří výraznou dominantu náměstí. Při jižním nároží dvora stojí nejvyšší stavba areálu – třípodlažní sýpka. Dvůr zahrnuje i další hospodářské objekty z 19. a 20. století, které však kulturní památkou prohlášeny nebyly. Na místě jsou plánovány novostavby obytného komplexu.

Zmíněné části původního dvora byly prohlášeny za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 30. 9. 2008 (nabylo právní moci 19. 6. 2009) a zapsány do ÚSKP pod r. č. 103638 (obr. 12).

Trafostanice – Praha-Nedvězí, na pozemku parc. č. 86, Únorová, Praha 22

Samostatně stojící drobná věžová stavba trafostanice z roku 1924 na mírně obdélném půdoryse je situována v jádru obce při vodním toku. Architektonické ztvárnění kladě důraz na strukturu režného zdiva s klasicizujícím motivem mansardové střechy. Interiér je řešen funkčně, s původními prvky vybavení. Objekt je doložen typovým projektem transformovny z roku 1938, projekt má pouze mírně odlišný tvar střechy – sedlovou s polovalbou. Trafostanice v Nedvězí z roku 1924 je pozoruhodným příkladem individuálně pojatého řešení funkčně typizovaného technického objektu, dokládajícím vysokou úroveň drobných industriálních staveb meziválečného období.

Trafostanice v Nedvězí byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 27. 3. 2009 a zapsána do ÚSKP pod r. č. 103565 (obr. 13).

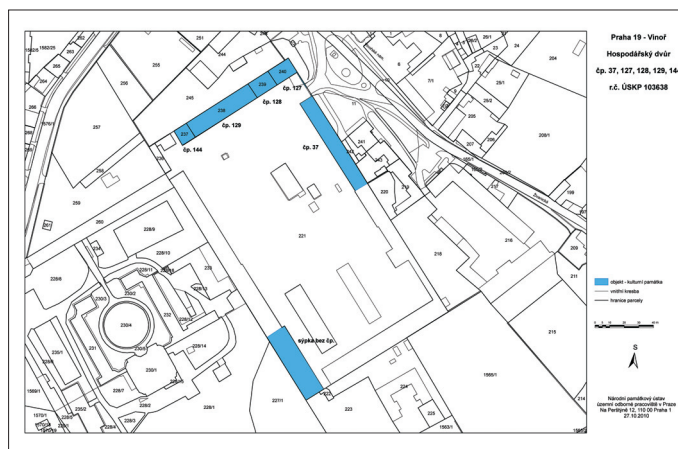
Železniční viadukt – Praha-Uhřetěves, na pozemku parc. č. 2184/1, nad Říčanským potočkem, Praha 22

Viadukt nad Říčanským potočkem byl postaven v roce 1872 při budování nové Dráhy císaře Františka Josefa z Prahy do Vídně. Na konci 19. století byla trať rozšířena o druhou kolej.

Široký obloukový viadukt s polokruhovou klenbou je vsazen do železničního náspu. Viadukt z kamenného zdiva je tvořen starší severní částí z r. 1872 a přístavbou z konce 19. století. Severní lícové zdivo je z lomového kamene a klenáky oblouku jsou z pískovcových kvádrů. Jižní přístavba respektuje podobu starší části. Liší se především použitím kamenného kvádříkového zdiva a klenáky ze sliveneckého mramoru.

Viadukt je hodnotným dokladem úrovně železničního stavitelství v době nejvýraznějšího rozvoje železničních tratí na našem území a zároveň je výrazným krajinnotvorným prvkem.

Viadukt byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 17. 12. 2008 (nabylo právní moci 28. 1. 2009) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 103447 (obr. 14).

Obr. 12. Praha 19-Vinoř, bývalý hospodářský dvůr. **A)** Pohled od východu z Vnořského náměstí na průčelí objektu čp. 127 s navazující frontou čp. 128, 129, 144 (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2007). **B)** orientační plán areálu (vytvořil V. Nový, 2010).

Obr. 13. Praha 22-Nedvězí, trafostanice (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto A. Křížová, 2008).

Obr. 14. Praha 22-Uhřetěves, železniční viadukt nad Říčanským potočkem. Pohled od jihu (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto K. Fink, 2006).

Obr. 15. Praha 6-Střešovice, usedlost Malovanka čp. 123. Pohled od jihu (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto A. Říčánková, 2007).

Obr. 16. Praha 20-Horní Počernice, areál zámku Čertousy čp. 82. Pohled od jihovýchodu na budovu zámku čp. 82, v popředí demolované hospodářské objekty (digitální fotoarchiv NPÚ HMP, foto J. Baláček, 2010).

Objekty, u nichž bylo upuštěno od památkové ochrany

Usedlost Malovanka – Praha 6-Střešovice čp. 123, Patočkova 24

Rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 9. 9. 2009 bylo zrušeno prohlášení objektu čp. 123 usedlosti Malovanka za kulturní památku, evidované pod r. č. ÚSKP 41200/1-1951 (obr. 15).

Část areálu zámku Čertousy – Praha-Horní Počernice, čp. 80, 81, 82, Praha 20

Rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 29. 4. 2009 bylo zrušeno prohlášení části areálu zámku Čertousy za kulturní památku. Zrušení se týkalo pozůstatků hospodářských objektů bez čp., čp. 80 a čp. 81 na pozemcích parc. č. 183, 184, domku na pozemku parc. č. 186, ohradní zdi na pozemku parc. č. 183 a pozemků parc. č. 182/1, 182/3, 182/5, 182/11, 183, 184, 186. Kulturní památkou nadále zůstávají objekt zámku čp. 82 a část býv. parku s pozemky parc. č. 185 a 187, evidované pod r. č. ÚSKP 41239/1-1977 (obr. 16).

Jan Baláček, Jakub Jan Outrata, Josef Hájek

RECENZE

Jessica Wehdornová: Profánně využívané církevní stavby. Stavební fond v Rakousku

Obr. 1. Bregenz (Vorarlbersko, Rakousko), bývalý benediktinský klášterní kostel sv. Havla. 1914–1915, arch. Adolf Gaudy (1872–1956). Klášter profanizován v roce 1981, od roku 1993 sídlo Vorarlberské zemské knihovny, v bývalém kostele umístěn knihovni a společenský sál. Přestavba chrámu byla součástí celkové transformace klášterního areálu. V exteriéru se úpravy projevily především přístavbou foyer k budově konventu. Vnější plášť kostela zůstal nezměněn (foto J. Wehdorn, 2003–2004).

K vysoce aktuálním tématům teorie a praxe památkové péče v současné době náleží adaptace sakrálních objektů pro jiné než původní účely. Zdaleka se přitom nejedná o nový problém. S otázkou, jak nakládat s kostely a kaplemi, jež přestaly sloužit liturgickým účelům, se počínaje poslední čtvrtinou 18. století, a zvláště v období po druhé světové válce, musela vyrovnávat řada evropských zemí. V České republice, podobně jako v dalších státech na východ od bývalé železné opony, je situace o to složitější, že v letech komunistické vlády bylo církevní kulturní dědictví dlouhodobě zanedbáváno a devastováno. Jak ukázaly zejména výzkumy Miloše Sládka (SLÁDEK 2002) a Michala Valenčíka (VALENČÍK 2006), stovky objektů se v této době povážlivě přiblížily hranici svého zániku, nebo ji nenávratně překročily. Zvláště neutěšená situace vládla a mnohdy stále vládne v pohraničních oblastech. Nebyla proto náhoda, že po otevření možnosti svobodné diskuse vyšel jeden z prvních tuzemských podnětů k vědeckému uchopení tématu záchrany sakrálního architektonického dědictví prostřednictvím funkčních konverzí právě ze severních Čech. Výstupem mezinárodního sympózia *Nová využití pro staré kostely*, konajícího se v roce 1997 v Teplicích, byl trojjazyčný sborník statí a dokumentů, jenž bohužel zůstal osamoceným pokusem o systematické zpracování daného tématu v českém prostředí (KOLEKTIV 2002). Problematika alternativního využívání sakrální architektury se však netýká pouze českého a moravského pohraničí. Ve své každodenní praxi se s ní setkávají také orgány památkové péče na území hlavního města, vzpomeňme adaptace staroměstských kostelů sv. Michaela Archanděla a sv. Anny, domu U Hybernů na Novém Městě neboli někdejšího klášterního kostela Neposkvrněného početí P. Marie, bývalého kostela sv. Maří Magdaleny na Malé Straně, kaple sv. Rocha v areálu Strahovského kláštera nebo klášterního kostela Sacre Coeur na Smíchově.

Vzhledem k nadregionálnímu charakteru otázek spojených s novým využitím sakrálních objektů, vybízí toto téma k mezinárodní výměně zkušeností. Pozornosti české odborné veřejnosti by neměla ujít monografie mladé rakouské architektky Jessicy WEHDORNOVÉ *Profánně využívané církevní stavby. Stavební fond v Rakousku* z roku 2006, vycházející z autorčiny disertace na Technické univerzitě ve Vídni. Kniha má nadto nepřímý vztah k pražskému prostředí, neboť Jessica Wehdornová se od roku 2007 podílela na zpracování projektu chystané přestavby již zmíněného kostela sv. Michaela na Starém Městě pražském.

Zasvěcení již patrně tuší, že autorka (*1976) je dcerou významného rakouského architekta Manfreda Wehdorna, specialisty na sanace a revitalizace historické architektury. Wehdornův záběr

je velmi široký a mezi projekty jeho ateliéru „Wehdorn Architekten“ se řadí jak pietní obnovy restaurátorského typu, jakou byla sanace městského Lichtenštejnského paláce ve Vídni, tak nápadité symbiózy historické a moderní architektury, z nichž uvedme alespoň přestavbu jednoho z objektů plynárny z konce 19. století ve Vídni-Simmeringu. Za zmínku stojí také Wehdornovo dlouholeté akademické působení a aktivity v oblasti mezinárodní ochrany památek. A právě tato snaha o mnohostranné uchopení tématu na teoretické i praktické bázi, stejně jako hledání *modu vivendi* mezi hodnotami minulosti a moderním výrazem, je také příznačným rysem představované práce Wehdornovy dcery Jessicy.

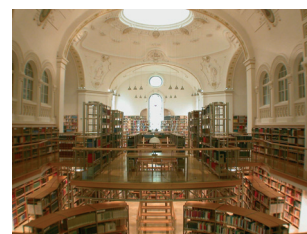
Kniha je rozvržena do devíti tematických kapitol, desátou kapitolu tvoří katalog alternativně využívaných staveb v Rakousku. Autorka si vytkla čtyři hlavní úkoly: sestavení přehledu profánně využívaných kostelů v Rakousku, analýza stavebních zásahů z památkového, architektonického, funkčního a ekonomického hlediska, srovnání vývoje v Rakousku se zahraničím, a konečně návrh orientační metodické pomůcky.

První kapitola se věnuje chrámu jako posvátnému místu. V teologickém smyslu je podle Wehdornové křesťanský kostel „účelů prostý prostor, jenž podporuje hledání smyslu prostřednictvím setkání s Bohem, bližním a sebou samým“ (WEHDORN 2006, 15). Z hlediska církevního práva pak lze chrám charakterizovat jako „posvátnou, k bohoslužbě určenou budovu, jejímž účelem je, aby byla všem věřícím volně přístupná k veřejné bohoslužbě“ (WEHDORN 2006, 16). Na sakrální prostor pozvedává tuto budovu akt vysvěcení nebo požehnání. Wehdornová se dále zaměřuje na proces profanizace, a to jak ve smyslu církevně správního úkonu, vycházejícího z dekretu diecézně příslušného biskupa, tak ve smyslu liturgického obřadu. Posléze obrací autorka pozornost k etickým otázkám. Zastává názor, že profanizace by měla být vždy až poslední možností a novou funkci kostela či kaple je nutno volit s ohledem na církevní poselství, jež tyto stavby nesou bez ohledu na momentální způsob využití. Z nabízejících se funkčních alternativ považuje za nejvhodnější kulturní účely, protože mají nejblíže k původní obsahové náplni. Naopak jako nejméně vhodné se Wehdornové jeví využití ke komerčním účelům.

Další kapitola přináší historický přehled „zesvětšťování“ církevních objektů v Rakousku. Autorka připomíná, že první náznaky je možno zaznamenat v 16. stoletím v souvislosti s nastupující reformací. Nejvíce prostoru dle očekávání věnuje období josefínského absolutismu a jeho dozvukům na počátku 19. století. V této souvislosti upozorňuje na výjimečné postavení salcburského arcibiskupství, které bylo díky své faktické autonomii osvětského rušení klášterů a kostelů ušetřeno. Pro českého čtenáře by mohla znít překvapivě informace, že více než sto kostelů bylo zrušeno také za nedlouhé nacionálně-socialistické vlády po roce 1938. V obnovené republice po roce 1945 probíhaly adaptace sakrálních objektů nejprve v rámci odstraňování válečných škod a později zejména v důsledku demografického vývoje a proměn religiozity.

Kniha pokračuje shrnující analýzou sedmdesáti jednoho objektu, které Wehdornová zařadila do svého katalogu světsky využívaných kostelů v Rakousku. I když skromně podotýká, že výběr staveb si nečiní nárok na úplnost, není třeba vzhledem k množství zastoupených objektů a jejich typologické a geografické různorodosti pochybovat o vypovídací hodnotě publikovaných závěrů. Ze statistiky mimo jiné vyplynulo, že bezmála 73 % kaplí a kostelů bylo zrušeno mezi léty 1780 a 1820. Většina profanizovaných staveb je gotických a mnohé mají románské jádro. Obecně se ale zkoumané stavby řadí ke všem stavebním slohům. Analýza neprokázala souvislost mezi stářím objektů a změnou jejich funkce (WEHDORN 2006, 31). V tomto směru se podle Wehdornové liší situace v Rakousku od Německa, kde kostely, sloužící nyní jinému než původnímu účelu, pocházejí převážně z 19. a 20. století. Z hlediska způsobu využití převládají v Rakousku s bezmála 37 % kulturní účely, 25 % bývalých kaplí a kostelů slouží k bydlení. Komerční využití je se 4 % zastoupeno zcela marginálně. Vnější vzhled převážné většiny zkoumaných objektů byl pozměněn demolicemi a přestavbami, například stržením věží. Pouze v 18 % případů nevedla změna funkce k výrazným proměnám vnějšího pláště.

V páté kapitole nahlíží autorka zvolené téma z hlediska teorie památkové péče. Ve výčtu památkových hodnot sakrálních objektů zdůrazňuje kromě architektonických, uměleckých a urbanistických kvalit také emoční účinek kaplí a kostelů. Charakterizuje tyto stavby jako záchytné body individuální a kolektivní identity, jež zůstávají „viditelným vyznáním víry společnosti, byť mnohdy již jen „historickým““ (WEHDORN 2006, 36). Odstavce věnované metodám památkové ochrany, počínaje průběžnou údržbou, přes sanaci, restaurování, rekonstrukci a renovaci až po adaptaci, vyznívají dosti obecně. Za sympatický rys je třeba považovat opakovaný důraz na stavebněhistorické průzkumy a vědecké poznání staveb určených ke změně funkce. Poučeně zní poznámka,

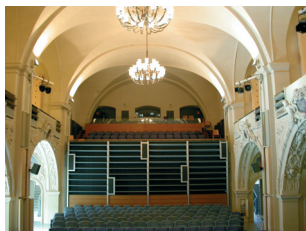

Obr. 2. Bregenz (Vorarlbersko, Rakousko), interiér bývalého kostela sv. Havla. 1914–1915, arch. Adolf Gaudy (1872–1956). Úpravy pro účely knihovny 1983–1986, resp. 1993, arch. Hellfried Delpin. Interiéru vévodí centrální prostor pod kopulí s tamburem. V zájmu zachování základních dispozičních souvislostí byla většina knihovnických skříní soustředěna do chóru, tři bočních kaplí a na nově vloženou průběžnou galerii. Knihovní mobiliář uprostřed lodi lze v případě konání kulturních akcí snadno přemístit (foto J. Wehdorn, 2003–2004).

Obr. 3. Judenburg (Štýrsko, Rakousko), bývalý jezuitský klášterní kostel sv. Augustina. Chór zbudován ve druhé polovině 14. století, loď barokně přestavěna v 17. století. Na konci 20. let 20. století objektu v havarijním stavu hrozila demolice. Profanizován 1939. Od 40. let probíhaly postupné úpravy, v roce 1945 budova vážně poškozena střepinami při náletu. 1950–1955 přestavba na společenské centrum, arch. Franz Klammer. 1993–1995 adaptace na kulturní dům, arch. Hubert Riess. Během úprav v 90. letech byla jižnímu průčelí předsazena šikmá prosklená fasáda, jež zakryla přístavby z 50. let, vytvořila novou komunikační spojnici mezi podlažími a prostor pro odpočinkovou zónu vně hlavních sálů (foto J. Wehdorn, 2003–2004).

Obr. 4. Judenburg (Štýrsko, Rakousko), bývalý jezuitský klášterní kostel sv. Augustina. V rámci úprav probíhajících v 50. letech 20. století byl interiér rozdělen na dvě podlaží a vznikly tři sály. Toto členění bylo akceptováno i během poslední přestavby v 90. letech. Původní barokní dispozice a výzdoba lodi jsou nejlépe patrné ve velkém sále v prvním patře (foto J. Wehdorn, 2003–2004).

že samotný fakt, že nedochází k úplné demolici památky, neopravňuje hovořit o její záchraně, neboť pojmy jako sanace a restaurování mohou být zástěrkou hrubě destruktivních zásahů.

V další kapitole se Wehdornová soustřeďuje na památkovou praxi. Zúročuje přitom výsledky svého terénního výzkumu v Rakousku i poznatky ze své několikaměsíční studijní cesty po Německu. Ocenit je třeba logickou výstavbu textu, který se zabývá nejprve technickým vybavením, včetně protipožární ochrany a bezbariérového přístupu, dále se soustřeďuje na vnější plášť objektů, na architektonické detaily, jako jsou dveře, okna nebo balkony, posléze přechází k řešení interiéru a nakonec obrací svůj zájem k umělecké výzdobě, mobiliáři a osvětlení. Zvláštní pozornost věnuje prvkům, které zakládají jedinečný charakter sakrální architektury a měly by zůstat uchovány jako znak církevní „přítomnosti“. Z hlediska exteriéru jsou to zejména věže (jež byly např. v 18. století z ekonomických důvodů často demolovány) a střechy ve své autentické podobě. Co se týče interiéru, preferuje autorka – pokud to okolnosti umožňují a nevykazují-li dodatečně vložené články horizontálního a vertikálního členění jiné významné hodnoty – rehabilitaci původní prostorové dispozice a volbu reverzibilních řešení (WEHDORN 2006, 56). Doplňkové funkce mají být pokud možno vymístěny do přilehlých prostor.

Následně se autorka snaží zasadit téma své práce do evropského kontextu. Stručně zmiňuje velký rozsah devastace církevního architektonického dědictví v zemích bývalého východního bloku, včetně České republiky. O málo více pozornosti věnuje zemím jako Velká Británie a Nizozemí, které se na jedné straně vyznačují letitou tradicí občanské angažovanosti ve věci záchrany opuštěných kostelů, ale kde se také od 60. let 20. století prosazoval kontroverzní trend jejich komerčního využívání (WEHDORN 2006, 71). Především se však Wehdornová soustřeďuje na situaci v Německu, kterou zná z vlastní přímé zkušenosti. Pro tamní přístup k dané problematice je příznačná velká funkční pestrost zcela či částečně profanizovaných kostelů. Do značné míry je to dáno tím, že předtím, než dojde ke kompletní změně využití, jsou obvykle hledány způsoby rozšíření stávajícího funkčního spektra. Od 80. let přibývá hlavně v evangelickém prostředí multifunkčních chrámových prostorů či tzv. *City-Kirchen*. Tyto mohou nadále plnit úlohu svatostánku, zároveň však poskytují zázemí pro různé kulturní a sociální aktivity. Asi neznámějším příkladem je kostel Svatého kříže v berlínském Kreuzbergu. Ten se stal po přestavbě z let 1991–1995 komunitním centrem pro celou zdejší čtvrť. Konají se zde výstavy a koncerty, najdeme tu střediska práce s dětmi, seniory, bezdomovci a azylanty, ale třeba také „kostelní“ kavárnu. Z architektonického hlediska se podle autorky adaptace kostelů v Německu vyznačují relativní volností. Na jedné straně to vede k některým příliš radikálním řešením, na straně druhé ale vznikají „zajímavé a vzrušující“ koncepce (WEHDORN 2006, 81).

V závěrečném shrnutí a výhledu do budoucnosti Wehdornová konstatuje, že v posledních patnácti letech dochází v Rakousku k nárůstu počtu profánně využívaných církevních objektů. Souběžně s tím se zvyšuje počet projektů založených na vědeckém poznání těchto objektů a ohleduplném přístupu k jejich historické stavební substanci. Z hlediska nových funkcí přibývá kostelů sloužících kulturním účelům. Při hodnocení architektonických řešení autorka uvádí, že ve starším období, tedy zhruba do 80. či 90. let 20. století, se přístup projektantů vyznačoval buď nedostatkem respektu k památce, nebo naopak přílišnou opatrností a strachem ze stavebních intervencí. Až v poslední době se stále častěji objevují příklady „vědomého architektonického tvarování“ a vývoj v Rakousku se tak začíná ubírat podobným směrem jako v sousedním Německu (WEHDORN 2006, 86).

Pomineme-li návrh směrnice pro alternativní využití sakrálních objektů, citovanou níže v doslovném překladu, tvoří závěrečnou část publikace avizovaný katalog sedmdesáti a jedné církevní stavby. Wehdornová všechny tyto objekty osobně navštívila a na místě posoudila. Pokud to situace umožnila, vedla rozhovory s vlastníky, uživateli, architekty a dalšími zainteresovanými osobami. Katalogová hesla mají jednotnou strukturu. Začínají stavebním vývojem objektu, poté nastiňují historii jeho využití a posléze přecházejí ke stavebně-technickému popisu. Závěrečné odstavce obsahují analýzu památkových kvalit objektu a zhodnocení provedených úprav, resp. nového využití. Texty jsou doplněny ilustračními fotografiemi exteriéru a interiéru, v některých případech jsou připojeny ukázky plánové dokumentace nebo schematické půdorysy a řezy. Zastoupeny jsou všechny rakouské země s výjimkou Salcburska. Své místo zde mají objekty nacházející se v zemských metropolích, jako jsou Vídeň, Štýrský Hradec nebo Innsbruck, i stavby v méně známých městech a obcích. Funkční spektrum pokrývá všechny druhy využití, jimiž se autorka ve své knize zabývá: od hudebních sálů, galerií, knihoven a společenských sálů, po skladové prostory, komerční plochy a bytové domy. Mezi zdařilé adaptace uplynulého

dvacetiletí řadí Wehdornová například úpravu klášterního kostela sv. Havla v Bregenz (obr. 1, 2), v němž od roku 1993 sídlí knihovny a společenský sál Vorarlberské zemské knihovny, nejnovější přestavbu někdejšího jezuitského kostela sv. Augustina v Judenburgu (obr. 3, 4) pro potřeby městského kulturního centra nebo proměnu raně gotického minoritského chrámu sv. Oldřicha v Kremži-Steinu v kulturní zařízení *Klangraum*, zaměřující se na koncerty soudobé hudby a představení moderního tance. Všem těmto památkám je společné, že jejich vlastníkem je obec nebo spolková zem, a že slouží ke kulturním účelům. Ze staveb v soukromých rukách jmenujme alespoň nevelký, zato ale historicky cenný románsko-gotický kostelík v obci Niederdorf poblíž Klagenfurtu (obr. 5), který je v současné době využíván jako rodinný dům.

Poslední oddíl knihy názorně dokládá, v čem spočívá hlavní přednost práce Jessicy Wehdornové. Tou jsou zevrubné empirické znalosti, získané studiem konkrétních staveb v Rakousku a v Německu. Především katalogová část, ale také kapitola věnovaná praktickým problémům funkčních konverzí sakrálních staveb, může sloužit odborníkům z oblasti památkové péče a architektury jako sumář vhodných i méně vhodných příkladů pro potřeby jejich vlastní praxe.

Kniha rovněž působí inspirativně svým celostním pohledem, tedy tím, že své téma nahlíží mimo jiné z teologického a historického hlediska a neopomíjí mezinárodní souvislosti. Práce Jessicy Wehdornové ukazuje, že problematika stavebních konverzí sakrální architektury má dvě základní roviny. Je to jednak rovina stavebně technická či obecně památková, tedy hledání optimálního poměru mezi požadavky nově zvolené funkce a ochranou stávajících architektonických hodnot, a dále rovina etická. Právě etický aspekt hraje v případě sakrálních památek velmi důležitou roli, což způsobuje, že jejich stavební konverze jsou často vnímány se zvýšenou citlivostí nejen v odborných kruzích, ale rovněž mezi širší veřejností. Obecné přijetí koncepce nového využití chrámového objektu je podle Wehdornové jednou z podmínek úspěšné realizace projektu, a pražské zkušenosti, zejména s přestavbou kostela sv. Michaela na restaurační zařízení a místo konání multimediální produkce, jí v tom dávají za pravdu. Již nad rámec úvah Jessicy Wehdornové můžeme soudit, že laická veřejnost je v některých případech ochotna akceptovat i památkově sporné řešení, jako byla v případě staroměstského kostela sv. Anny poněkud svévolná aplikace analytické metody s ahistoricky otevřeným krovem, získá-li tím chrámový prostor novou důstojnou náplň. Odborníci na památkovou péči mají možná naopak tendenci etickou rovinu výběru nové funkce podceňovat. Při projednávání nejnovějšího projektu přestavby kostela sv. Michaela byla po letech vleklých sporů a veřejných protestů patrná jistá úleva nad tím, že stavebník přichází s kultivovaným návrhem úpravy interiéru, aniž byla přinejmenším v akademické poloze diskutována otázka, zda je slučitelné s povahou takto historicky a duchovně významného prostoru, aby zde vznikla prodejní galerie, jinými slovy: obchodní dům. Složitost těchto otázek a komplikovaný vztah mezi jejich teoretickým uchopením a každodenní realitou dokresluje skutečnost, že uvedený projekt zpracovali vídeňští *Wehdorn Architekten* za účasti autorky recenzované publikace.

Martin Hořák

Obr. 5. Niederdorf (Korutany, Rakousko), bývalý filiální kostel sv. Maří Magdaleny. Postaven před rokem 1285, profanizován kolem roku 1860. Současný majitel jej zakoupil ve stavu ruiny. Od přelomu 80. a 90. let 20. stol. probíhala adaptace na rodinný dům. Na jižní straně vybourán nový hlavní vchod, na severní přistavěna garáž. Přinejmenším v základních tvarech exteriéru zůstal zachován charakter sakrálního objektu a urbanistické dominanty obce (foto J. Wehdorn, 2003–2004).

Jessica Wehdornová: Návrh směrnice¹

Úvod

Přestože z hlediska památkové péče neexistuje žádný „zaručený recept“, jak přistupovat k profanizovaným církevním stavbám, na základě analyzovaných příkladů přestaveb z Rakouska a Německa, můžeme odvodit jakýsi „kontrolní seznam“ otázek či problémových okruhů, které je třeba v průběhu přestavby zohlednit nezávisle na té či oné zemi. V tomto smyslu jsem se pokusila zformulovat určitou „směrnici“. V zásadě je nutno konstatovat:

1. Zachování stavby a její nové využití je věcí celospolečenské odpovědnosti.
2. Alternativní využití církevních staveb je třeba vnímat jako součást, případně možnost zachování církevního kulturního dědictví.

¹ Pro doplnění připojujeme autorčin pokus o obecněji formulovaný a systematicky strukturovaný návrh přístupu k uvedené problematice. V originále se kapitola nazývá *Entwurf einer Leitlinie*. Nejedná se ovšem o „směrnici“ v normativním smyslu, ale spíše o „vodítko“ doporučujícího charakteru. Přeložil Martin Hořák (WEHDORN 2006, 87–88).

3. Každé stavební dílo je nutno nahlížet a analyzovat jako jedinečné. Návrhy budoucího využití, adaptace a financování musí být proto vypracovány vždy s ohledem na konkrétní případ.

Hledisko využití staveb

4. Přestavba kostela pro profánní účel má smysl jenom tehdy, napomůže-li zachování církevního objektu.
5. V diskusi o novém využití je třeba zohlednit jak někdejší církevně-liturgické aspekty, tak památková a kulturní hlediska, stejně jako rovinu funkční a stavebně-technickou.
6. Zapojení odborníků z oborů jako teologie a sociologie, urbanismus, architektura a památková péče a dosažení vzájemné shody s odpovědnými orgány obcí či farností, jakož i s veřejností, je předpokladem dokončení a veřejného přijetí projektu.
7. V souvislosti s profánním využitím kostelů přísluší zvláště velký význam etické otázce.
8. Je třeba hledat a preferovat využití zaručující dlouhodobou využitelnost objektů. Z hlediska profánního využití církevních objektů přicházejí v zásadě v úvahu nájem, pronájem nebo prodej. Ponechání objektu v církevním vlastnictví by mělo mít přednost před prodejem (právo spolurozhodování). V případě prodeje existuje možnost smluvně regulovaného omezení způsobu využití (záznam v katastru).

Jako uživatelé, případně noví vlastníci, by měly mít veřejné právnické osoby přednost před soukromými vlastníky. Je třeba prověřit možnost založení společností smíšeného vlastnictví.

Veřejně prospěšné a kulturní využití by mělo mít přednost před soukromým či komerčním využitím.

9. Před provedením kompletní změny využití církevního objektu je třeba přednostně prověřit možnosti víceúčelového využití, případně dílčí změny využití či alternativního využití obcí samotnou, včetně využití církevního.
10. Alternativní využití musí brát ohled na někdejší symbolické hodnoty církevního objektu.
11. Zamýšlené využití je třeba prověřit z hlediska stavební substance. Ne každé využití je vhodné pro konverzi chrámového prostoru.

Architektonické a urbanistické hledisko

12. Nové využití a stavební úpravy chrámového prostoru spolu bezprostředně souvisejí.
13. Má-li vést přestavba k zamýšlenému výsledku, je nutno vytvořit celkovou architektonickou koncepci, i když stavební práce probíhají po etapách.
14. Kvalitu projektu je možno zajistit pomocí architektonické soutěže.
15. Chrámový prostor je třeba zachovat v jeho celistvosti. V této souvislosti je nutno prověřit možnost vymístění jednotlivých funkcí do přístaveb, sklepních prostor, případně možnost využití prostorově přilehlých stavebních částí a jednotek.
16. Nový mobiliář a moderní technické vybavení jsou neoddělitelnou součástí architektonické koncepce.
17. Při volbě nového využití by se mělo přihlížet nejen k objektu samotnému. Způsob využití je významný také z regionálního hlediska.
18. V rámci adaptace je třeba zvláště dbát na urbanistický účinek (např. tvar siluety).
19. Do koncepce je třeba zahrnout i venkovní plochy.

Památkové hledisko

20. Je nutné se řídit existujícími mezinárodními doporučeními, jako je například Benátská charta, Krakovská charta a charta washingtonská.

21. Cílem všech intervencí je zachování („životaschopnost“) vnitřního a vnějšího historického prostoru.
22. Obnova má přednost před adaptací.
23. Stavební zásahy je třeba minimalizovat.
24. Obecně se liší způsob intervence podle toho, jedná-li se o první, nové využití doposud intaktního chrámového prostoru, nebo je-li prostor již využíván k profánním účelům.
25. Je třeba posoudit význam předchozích adaptací z hlediska historického vývoje chrámové stavby. Dřívější adaptace a s ní spojené stavební úpravy mohou být součástí dějin chrámové budovy.
26. Je třeba dbát na tvarovou i materiálovou „čitelnost“ nových intervencí.
27. Reverzibilním řešením je třeba dávat přednost nejenom z památkového, ale také z církevního hlediska. Zásadně je nutno počítat s možností stavebních úprav vedoucích k návratu prostor k bohoslužebnému prostoru.
28. Historický mobiliář chrámu i umělecká výbava – pokud se zachovaly – musí být součástí koncepce přestavby.
29. Všechny stavební práce během přestavby musí provázet vědecká činnost (archeologické vykopávky atd.).

Předchozí inventarizace a stavebně-historický průzkum jsou předpokladem účelného plánování.

Je nutno pořídit přehlednou dokumentaci všech stavebních zásahů.

Hospodářské hledisko

30. Využití redukované na ryzí rentabilitu není efektivní. Nemovitost „kostel“ je na základě ekonomických hledisek zpravidla špatně prodejná.
31. Před započítáním stavební adaptace je třeba – se zapojením podpory z veřejných zdrojů – vyjasnit otázku financování přestavby, provozu a průběžných nákladů na údržbu a zajistit nezbytné prostředky.

Použitá literatura:

- BEČKOVÁ 2007 — Kateřina BEČKOVÁ: Pražská (památkářská) křižovatka. Anketa k úpravě interiéru kostela sv. Anny na Starém Městě v Praze. Zprávy památkové péče 67, 2007, č. 1, 3–10.
- JERIE 2006 — Pavel JERIE: Dům U Hybernů z pohledu památkáře. Zprávy památkové péče 66, 2006, č. 6, 459–460.
- KUČA 2007 — Karel KUČA: Česká republika – země ohrožených památek. Zprávy památkové péče 67, 2007, č. 2, 152–156.
- KOLEKTIV 2002 — KOLEKTIV autorů: New Uses for Old Churches. Nová využití pro staré kostely. Neue Nutzungen für alte Kirchen. Ústí nad Labem 2002.
- SEZNAM 2003 — SEZNAM nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice. Odborné a metodické publikace Národního památkového ústavu, sv. 26, Praha 2003.
- SLÁDEK 2002 — Miloš SLÁDEK: Značně zchátralé a zbořené kostely v Čechách, in: Kolektiv autorů, New Uses for Old Churches. Nová využití pro staré kostely. Neue Nutzungen für alte Kirchen. Ústí nad Labem 2002, 230–270.
- VALENČÍK 2006 — Michal VALENČÍK: Ohrožené památky. Kostely, kaple a kapličky v České republice. Praha 2006.
- WEHDORN 2006 — Jessica WEHDORN: Kirchenbauten profan genutzt. Baubestand in Österreich, Studien Verlag, Innsbruck 2006.
- <http://www.svatymichael.cz>

ING. ARCH. JOSEF HYZLER

(* 5. 4. 1923 Mukařov – † 31. 7. 2010 Praha)

Obr. 1. Arch. Josef Hyzler pronáší své *gratiarum actio* dne 5. 5. 2010 v obřadní síni Staroměstské radnice (foto P. Našic, 2010).

Osobnost Ing. arch. Josefa Hyzlera je neodmyslitelně spjata s jeho rodným krajem, s vesničkou Mukařov u Mnichova Hradiště. Kmenová obec Mukařov i osady Vicmanov a Borovice souvisely svým vznikem s kolonizační činností cisterciáckého kláštera v Klášteře-Hradišti ve 12.–13. století. Malý Josef se narodil manželům Josefu Hyzlerovi, koláři, a jeho ženě Růženě, rozené Burešové. Byl pokřtěn v kostele sv. Vavřince ze 14. století, později několikrát přestavovaném.

Podle tradice odvozoval rod Hieslerů, poté Hyzlerů, svůj původ od malíře Georga Hieslera, který přišel do Čech v polovině 18. století z Alsaska-Lotrinska. Ve valdštejnských službách působil na zámku Mnichovo Hradiště, kde je dosud možné obdivovat jeho práce v zámecké expozici. Pro jednoho člena rodiny byl zakoupen největší statek v Mukařově, kde byla vedle selské větve založena i chudší živnostenská větev rodiny. Druhorozený syn se vyučil kolářem a jeho řemeslo převzalo v průběhu dvousetleté historie pět generací rodiny. Posledním držitelem rodinné tradice byl mladší bratr architekta Hyzlera, Jaroslav (1927–2009).

Krásná krajina na prahu Českého ráje ovlivnila malého Josefa. Často nám vyprávěl, jakým překvapivým dojmem na něho, asi čtyřletého, zapůsobil celkový pohled z jejich pole k širokému podhůří s pozadím Krkonoš a Jizerských hor. Maminka mu vyprávěla pověsti o místních hradech, ze kterých ho zvláště zaujaly zříceniny hradu Trosky a silueta hradu Bezděz. U zbytků portálu cisterciáckého Kláštera nad Jizerou pocítil sympatie ke gotice a katolicismu. V Mukařově vychodil obecnou školu, venkovskou dvoutřídku, kde ho řídící učitel Josef Vágner zasvětil i do hudební výchovy, zvláště zpěvu. Také mu vštípil celoživotní lásku ke Slovensku.

A protože v kraji národnostního rozhraní byla důležitá znalost německého jazyka, navštěvoval v letech 1933–1934 během tzv. handlu v prvním pololetí školu ve Stráži pod Ralskem a 1934–1935 první ročník německé měšťanské školy v Novém Boru u České Lípy. Pokračovat ve studiu měš-

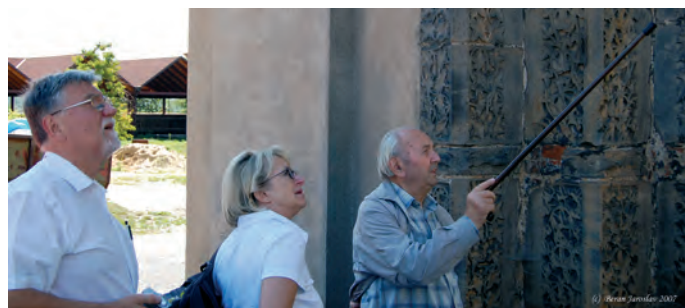
ťanské školy už musel v letech 1935–1938 v Mnichově Hradišti. V kritickém roce 1938 mu bylo 15 let a začal přemýšlet o budoucím povolání. Cestu ke studiu mu otevřelo rozhodnutí jeho mladšího bratra Jaroslava vyučit se v otcově dílně kolářem. Josef Hyzler uvažoval o průmyslové škole se stavebním oborem. A protože škola upřednostňovala adepty se stavební praxí, začal se učit zedníkem u firmy Šulc a Jiroušek. Výučný list zednické-

ho týká se mu pomohl v roce 1940 k přijetí na vytouženou čtyřletou stavitelskou školu v Mladé Boleslavi. Po maturitě byl přidělen v rámci totálního nasazení stavitelské firmě Soumar v Benátkách nad Jizerou, kde pracoval v letech 1944–1945. Za květnových událostí roku 1945 se mu podařilo dostat domů, k rodině. Velice ho ovlivnily dramatické osudy známých i neznámých lidí

české a německé národnosti koncem války a po válce.

Další rozvoj jeho myšlení se odehrával již v Praze, kde v letech 1945–1950 studoval na Vysoké škole architektury při Českém vysokém učení technickém v Praze. Znalost praktické stavební výuky mu umožnila věnovat volný čas

Obr. 3. Na exkurzi do Kláštera Hradiště nad Jizerou (okr. Mladá Boleslav). Arch. Josef Hyzler s Věrou Blažkovou, předsedkyní Kulturverein Aachen-Prag a prof. Dr. Ing. Vladimírem Blažkem (foto J. Beran, 2007).

teoretickým předmětům, dějinám umění a architektury, estetice, kreslení a malbě. V roce 1951 navštěvoval nástavbový semestr při ČVUT pro instruktáž pracovníků v oboru památkové péče. Na konci studia byl již zaměstnán prof. Oldřichem Stefanem jako jeho soukromý „fámulus“. Nemohl u něho oficiálně pracovat jako asistent pro svůj světonázorový profil. Spolupracoval na excerptu italských architektů a stavitelů i ostatních umělců, kteří se podíleli na renesanční a raně barokní výstavbě v Čechách. Také se účastnil s prof. Václavem Richtrem průzkumu a zaměřování románské architektury na Moravě. A pro potřeby památkové péče prováděl zaměřování, průzkumnou a drobnou projekční práci na státních hradech a zámcích.

Vedoucím architektem obnovy areálu Anežského kláštera v Praze na Františku, kterou tehdy ještě organizovala Jednota pro obnovu kláštera blahoslavené Anežky, byl v letech 1940–1956 prof. Oldřich Stefan. Při zaměřování a průzkumu byl od roku 1950 jedním z jeho pomocníků Josef Hyzler (plně zde pracoval od roku 1952). Vyhodnocoval každou cihlu a kámen. Stal se Stefanovým spolupracovníkem a později i jeho nástupcem při rekonstrukci kláštera, tehdy ještě blahoslavené Anežky České, v letech 1958–1963. Svoji odvahou zachránil patrovou kapli při západním štítu lodi kostela sv. Františka s žebrově klenutým prostorem se svorníkem hrajícího anděla. Odhalil důstojnou krásu konventní budovy, regeneroval cihlová průčelí jejího východního křídla. Obnovil rajský dvůr, středověký stav tří stran ambitu a na východní straně uplatnil zrušenou renesanční lodžii. Obnovil také unikátní raně gotický prostor klášterní kuchyně. Při diskuzích o budoucím využití Anežského kláštera byl arch. Hyzler v polovině šedesátých let vyšetřován v Ruzyni na základě udání, že rekonstrukci řídí tak, aby při případné změně politického režimu mohl být okamžitě obnoven klášterní řádový život. Celkově zde pracoval čtrnáct let až do změny majitele objektu, kterým se stala Národní galerie. Teprve vítězství v soutěži na zastřešení prostoru zříceného kostela sv. Františka dalo příležitost architektům Josefu Hlavatému a Karlu Kuncovi, kteří současně dokončili rozpracované Hyzlerovo dílo. Na jeho mimořádné zásluhy nebývá upozorňováno ani v odborné literatuře, ačkoliv podle dr. Dobroslava Líbala byl Hyzlerův podíl na obnově klášterního objektu rozhodující. Shrnutím dosavadních poznatků ve stavebně-historickém průzkumu bylo Hyzlerovo dílo v klášteře sv. Anežky České završeno (Dobroslav LÍBAL / Josef HYZLER: Stavebně historický průzkum, klášter blah. Anežky. Strojopis SÚRPMO, Praha, červen 1964).

Po referentském působení na Pražském středisku památkové péče (1960–1962) byl v letech 1962–1992 pracovníkem Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO) v Praze, jako vedoucí projektant obnovy a zpracovatel průzkumů řady historických souborů – klášterů, zámků, radnic, kostelů a jiných objektů. Stal se jedním z nejbližších spolupracovníků dr. Dobroslava Líbala na jeho pracovišti v Jindřišské ulici č. 20.

Z jeho přehledných rekonstrukčních projektů a realizací je nutno uvést raně gotickou hradní kapli na zámku v Horšovském Týně a zámek (nyní Městský úřad) s hradbami v Tachově, které mu pomohli umělecky dotvořit přátelé, světově uznávaní sklářští umělci, prof. Stanislav Libenský a akademická sochařka Jaroslava Brychtová. Dále záchranu někdejšího klášterního kostela v Píloni na Domažlicku, kostela sv. Máří Magdaleny v Karlových Varech, zámku v Poběžovicích, úpravu renesanční radnice ve Stříbře i regeneraci poutního areálu Skalka nad Mníškem pod Brdy. A také obnovování hradních zřícenin – Točnicku, Žebráku, Landštejna, Velhartic, Kašperku, Radyně a Přimdy.

Obr. 4. Na exkurzi do Kláštera Hradiště nad Jizerou (okr. Mladá Boleslav). Arch. Josef Hyzler s Janou Beranovou, Vladimírem Blažkem a Věrou Blažkovou (foto J. Beran, 2007).

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, Anežský klášter. Vpravo východní fasáda konventu klarisek z nejstarší stavební fáze kláštera s charakteristickým cihlovým lícovým zdívem (kolorovaný plán arch. Hyzlera z r. 1964, repro P. Havlík, 2010).

Obr. 6. Arch. Josef Hyzler v zahradě svého domu na Klárově (foto J. Navrátil, 16. 6. 2010).

V hlavní město Praze upravoval např. přízemí jižního křídla Staroměstské radnice, kde doplnil a sjednotil průchod při někdejší domě Kačky kožešnice. Na Staroměstském náměstí se mu podařilo objevit v domě U Zvonu zbytky velkolepého průčelí ve stylu vrcholné gotiky. Na realizaci obnovy se již nemohl podílet. Lišila by se od dnešního stavu zvláště v proporcích dlátové střechy, kterou považoval za převýšenou vůči okolí.

V osmdesátých letech 20. století přijal rekonstrukci slavnostního schodiště před Národním muzeem, kterou pro statickou náročnost odmítli všichni jeho kolegové. Obnovil i malostranský románsko-gotický kostel sv. Vavřince, narušený přestavbami z doby po jeho zrušení Josefem II.

Od roku 1992, po odchodu do důchodu, se věnoval menší příležitostné projekci a většinou za práci nepožadoval honorář. Podílel se na plánu úprav kostela

sv. Karla Boromejského u Nemocnice Pod Petřínem, která náleží Kongregaci milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Chráněný prostor byl za totality využíván jako knihovni depozitář. Rád přijímal i drobné zakázky, např. úpravu kaple v Seminářské zahradě na Petříně pro karmelitánský řád, nebo opravu domů při hotelu Hoffmeister, které sousedily s jeho domečkem v tzv. Myší díře, v ulici Pod Bruskou.

Jeho posledním velkým projektem byl návrh novostavby kostela pro římsko-katolický úřad v milovaném Lendaku na Slovensku, kam léta dojížděl na dovolené.

V několika svých pražských ateliérech, např. na Novoměstské radnici, v Portheimce a Ungeltu, pořádá každý rok tradiční výstavky svých návrhů a také akvarelů. Na pobídku přátel uspořádal počátkem devadesátých let 20. století několik výstav u nás i v zahraničí společně se sochařem Janem Šimkem. Malířské nadání zdělila i Hyzlerova dcera Johana, provdaná Křepelová. V létě roku 2006 proběhla výstava jeho prací v Katolickém gymnáziu v Třebíči, v prostorách křížové chodby kapucinského kláštera, pod názvem *Doteky s výtvarnou a pracovní minulostí ing. arch. Josefa Hyzlera*. Po úspěchu této výstavy následovala v létě 2009 výstava *Architekt Josef Hyzler, Člověk, krajina a jeho sídla* v Podještědském muzeu v Českém Dubu, kde ji inicioval ředitel muzea PhDr. Tomáš Edel. Na vernisáž v sobotu dne 4. dubna byl z Prahy vypraven autobus spolupracovníků a přátel, kteří obdivovali vystavené akvarely z Čech, Moravy i Slovenska.

Autorově osobnosti věnoval v roce 2007 Petr Baran film *Josef Hyzler – architekt a tvůrce*, na námět dlouholetého spolupracovníka a přítele ing. Jana Woletze. Premiéra se symbolicky konala Pod Petřínem pod patronací sester boromejek, jejichž poslání si arch. Hyzler vážil a u kterých našel duchovní pomoc a vzácné pochopení v těžkostech života.

Dlouhý je seznam občanských sdružení, na jejichž aktivitách se podílel. Především v Klubu Za starou Prahu, kde v domácí radě obětavě pracoval od roku 1977. Byl také vedoucím jeho

Obr. 7. Předsedkyně Klubu Za starou Prahu PhDr. Kateřina Bečková gratuluje arch. Josefu Hyzlerovi k 85. narozeninám na 360. Hovorech o Praze, konaných 28. dubna 2008 v historické budově Národního muzea v Praze (foto J. Beran, 2008).

technické komise. V letech 1992–1999 byl zvolen předsedou Klubu; do funkce byl doporučen svým předchůdcem, dr. Oldřichem Horou. Podobně zase arch. Hyzler předal předsednictví v jubilejním roce 2000, kdy se slavilo 100. výročí založení Klubu Za starou Prahu, PhDr. Kate-

Obr. 8. Praha 1-Malá Strana, bývalý kostel sv. Vavřince, dnes čp. 553. Generální oprava kostela probíhala od roku 1984, stavební část vedl arch. J. Hyzler. Došlo k obnově architektonických prvků, restaurování nástěnných maleb a k obnově vrcholně gotického zastřešení podle ikonografických pramenů. Arch. Hyzler ještě vyprojektoval drobnou administrativní stavbu u barokního presbytáře (foto J. Krátký, 25. 11. 2010).

řině Bečkové. Pokud ze zdravotních důvodů mohl, účastnil se již jako čestný předseda prací v domácí radě a spolupracoval při organizování přednáškového cyklu Hovory o Praze, založeného v roce 1971.

Dále byl členem Panevropské unie Čech a Moravy, vzhledem k obdivu k myšlenkám dr. Richarda Coudenhove-Kalergi, zakladatele spojené Evropy. Působil také jako předseda Kruhu přátel česko-německého porozumění, ještě spolu s dr. Walterem Kotrbou. Na konci svého života se

Obr. 9. Mníšek pod Brdy, znovuzrozená rezidence františkánů. Arch. Hyzler se podílel na celkové rehabilitaci areálu kláštera od 80. let 20. stol. (foto J. Hájek, 12. 6. 2010).

dočkal dobrý a velice skromný člověk, architekt Hyzler, také zaslužených poct. Stal se čestným občanem města Mníšku pod Brdy, kde má dosud mnoho vzácných přátel. Byl čestným členem Spolku Praha-Cáchy a Společnosti pro církevní právo. A letos, dne 5. května, obdržel na Staroměstské radnici od starosty Filipa Dvořáka čestné občanství Městské části Praha 1. Byl teprve čtvrtou osobností takto vyznamenanou. Krásná slavnost v prostorách svatební síně za účasti jeho rodiny, mnoha přátel a spolupracovníků z České republiky i z Německa, ho opravdu potěšila.

Bohužel, v neděli 20. června musel být z Hodova u Budišova, kde na Vysočině rád prožíval venkovské radosti v rodině Vítových, převezen do Prahy. V nemocnici Pod Petřínem mu způsobil radost Věstník Klubu Za starou Prahu, kde v čísle 1/2010 bylo otištěno jeho 15 barevných akvarelů s komentářem na téma *Proměny krajiny v čase a mysli člověka*.

Těšil se ještě na návrat domů, na zahrádku, ale zhoršování svého zdravotního stavu snášel s křesťanskou pokorou. Ráno dne 31. července odešel v pokoji na věčnost. Poslední rozloučení se konalo 10. srpna při zádušní mši v malostranském kostele sv. Karla Boromejského. Tělesné ostatky byly týž den odpoledne uloženy na hřbitově v Mukařově, u zdi kostela sv. Vavřince, naproti hrobu rodičů a bratra Jaroslava.

Ti, kteří měli vzácnou možnost blíže poznat osobnost architekta Josefa Hyzlera, jistě podrží ve vděčné paměti jeho samého i jeho olbřímí dílo při obnově historických památek.

Čest jeho památce!

Helga Turková